

עניני פסח

[א]

סיפור יציאת מצרים בנשים

שיטת הרמב"ם והחינוך

יש להסתפק האם נשים חייבות במצות סיפור יציאת מצרים, ולפום ריהטא היה נראה שפטורים מידי דהוי אכל מ"ע שהז"ג שנשים פטורות. אבל בספר החינוך במצות סיפור יציאת מצרים (מצוה כא) סיים וז"ל ונוהגת בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן, ועובר עליה ביטל עשה. וכן מבואר בספר המצות להרמב"ם, שבסוף מצוות עשה כתב שיש ששים מצוות שנוהגות בזה"ז, וביניהם יש ארבע עשרה שנשים חייבות בהם, ומונה אותם הרמב"ם אחד אחד, וכתב והמצוה הקנ"ז (מצות סיפור יציאת מצרים) ונשים חייבות.

אלא דקשה ממה שמונה הרמב"ם (עבודה זרה יב, ג) רשימה של מצוות שאשה חייבת אע"ג דהוי זמן גרמא, ולא מנה מצות סיפור יציאת מצרים. וז"ל שכל מצות עשה שהיא מזמן לזמן ואינה תדירה נשים פטורות, חוץ מקידוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח ואכילת הפסח ושחיטתו והקהל ושמחה שהנשים חייבות, א"כ דבריו סתרי אהדדי. עוד העיר המנ"ח שהרמב"ם (חו"מ פ"ו) גבי אכילת מצה כתב מפורש דנשים חייבות כמבואר בש"ס, אבל לענין מצות סיפור יציאת מצרים לא כתב שהן חייבות.

אף הן היו באותו הנס

וכבר העיר במנ"ח שמש"כ החינוך שנשים חייבות במצות סיפור יציאת מצרים הוי חידוש גדול, דלמה יהיה נוהג מצוה זו בנשים כיון דהוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות. וכתב שאין לומר שחייבות משום שאף הן היו באותו הנס, כמו מקרא מגילה וד' כוסות, שכבר הוכיחו התוס' דדבר זה אינו אלא דרבנן.

והנה התוס' (מגילה ד, א) הקשה למה לי היקשא דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס. ותי' דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא. וזה מקור המנ"ח שסברת "אף הן היו באותו הנס" אינו אלא מדרבנן. אבל הרי תוס' מביא שם עוד תי' מרבינו יוסף איש ירושלים, דסלקא דעתך למיפטר מגזירה שוה דט"ו ט"ז דחג הסוכות, משמע שחולק על תי' הראשון וסבור ש"אף הן" הוי סברא דאורייתא, א"כ לדבריו י"ל שמקור החינוך והרמב"ם הוא מ"אף הן".

חוב מדרבנן

ויש להסתפק האם פשוט שעכ"פ חייבות במצות סיפור יצי"מ מדרבנן, די"ל (לפי תי' הראשון בתוס') ש"אף הן" אינו מחייב אלא במצוה דרבנן, אבל במצוה דאורייתא שהתורה לא חייבה אותן, אין "אף הן" מחייב אותן. אבל מלשון התוס' משמע קצת שאפילו במצוה דאורייתא שייך לחייב אותן עכ"פ מדרבנן משום "אף הן", שכתבו וז"ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן, אי לאו מהיקשא, משמע שמדרבנן היו חייבים. וכך נקט המנ"ח כדבר פשוט שעכ"פ חוב דרבנן בוודאי יש גם לנשים. (ועי' לקמן)

נשים במצות סוכה

אבל לפי"ז קשה למה אין נשים חייבות במצות סוכה עכ"פ מדרבנן, לפי השיטות שכדי להתחייב משום "אף הן" לא צריך שעיקר הנס נעשית על ידן, אלא שדי בזה שאף הן היו בכלל הסכנה. ובאמת בתוס' למסכת פסחים (קח, ב) הק' למה נשים פטורות מסוכה הרי "אף הן היו באותו הנס" של "כי בסוכות הושבתי", ותל' דהתם בעשה דאורייתא, משמע שבמצוה דאורייתא אינן חייבות מחמת "אף הן" אפילו מדרבנן. אבל בתוס' למסכת מגילה משמע שעכ"פ מדרבנן אפשר לחייבן.

שוב מצאתי בספר ברכ"י (סימן תעג, טו) שהק' כנ"ל וכתב שמכאן יש ראייה למ"ש הט"ז (או"ח סי' תקפ"ח ס"ק ה' וביו"ד סי' קי"ז ס"ק א') דכל דבר שמבואר בכתוב בפירוש אין כח ביד חכמים לעשות הפך, ובמצות סוכה איכא הלכתא למפטרניהו, כדאיתא בסוכה (כח, א) ואסמכוה אקרא "האזרח" להוציא הנשים, וכיון דבפרט זה עצמו אתא הלכתא למפטר נשים, לא מחייבו מרבנן, דכל דרחמנא אמר בפרטות, לא מתקני רבנן מידי.

הקשר בין סיפור יצי"מ למצות מצה

וכתב המנ"ח שג"כ אין לומר שכיון דכתיב "בעבור זה" ודרשינן בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך, שמה"ט נאמר שמי שחייב באכילת מצה ג"כ חייב במצות סיפור, דהתורה כתבה לגבי אנשים שאז הוא זמן חיוב.

אבל כעין תל' זה שדחה המנ"ח, ראיתי בשם מהר"ם שיק בחיבורו על תרי"ג מצות (סימן כא) שאכן תל' קושיית המנ"ח, והוא כדלהלן, שבפרשת ראה (דברים טז, ג) נאמר "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני", ודרשו חז"ל (פסחים לו, א) לחם עוני - שעונים עליו דברים הרבה, והיינו שחייבים לומר עליו ההגדה. ומההיקש של פסוק זה למדו חז"ל (פסחים מג, ב) שנשים חייבות באכילת מצה, אע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא, שכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, והוא הדין לענין סיפור יציאת מצרים יש ללמוד שחייבות מדכתיב לחם עוני, שעונים עליו דברים הרבה, דהיינו ההגדה.

מי שאין לו מצה

וכעין זה ראיתי בשם בעל הקה"י שתי' כדחיית המנ"ח ש"בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך", אינו רק להגדיר זמן המצוה, אלא שחיוב סיפור תלוי במצות אכילת מצה. אלא שהק' עליו הגריש"א זצ"ל א"כ מי שאין לו מצות יהיה פטור ממצות מצות סיפור יציאת מצרים, וזה לא מצינו.

אמנם הגרי"פ בביאור על ספר המצוות לרס"ג (עשה לג) דן במש"כ הרמב"ן (עשין "ששכחן הרב" מצוה ט"ו) וז"ל שנצטוינו להודות לשמו בכל עת שנקרא בתורה וכו', וכאשר נצטוינו בברכה אחר אכילה כן נצטוינו בזו. ובפ"ג דברכות אמרו מניין לברכת התורה לפניה מן התורה וכו'. ואין ראוי למנותה מצוה אחת עם הקריאה, כמו שמקרא ביכורים אינו נמנה אחת עם הבאתן, וספור יציאת מצרים עם אכילת הפסח עכ"ל. ותמה עליו הגרי"פ דמה ענין מצות סיפור יציאת מצרים לאכילת פסח, והיכן ראה הרמב"ן דמצות ספור יציאת מצרים בליל פסח תליא באכילת הפסח, והרי מבואר בכל הפוסקים דמצות ספור יציאת מצרים אפילו בזה"ז דאורייתא היא אע"ג דהאידינא ליכא פסח. ורצה לומר דט"ס הוא ברמב"ן, ובמקום אכילת הפסח צ"ל

אכילת המצה. וכוונתו דלמ"ד מצה בזה"ז דרבנן ה"נ מצות ספור יציאת מצרים בזה"ז אינו אלא מדרבנן, ובודאי דטעמא משום דדרשינן במכילתא מדכתיב "והגדת לבנך וכו'" ... "בעבור זה וכו'" - לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. הילכך למ"ד מצה בזה"ז לאו מדאורייתא הוא גם ספור יצי"מ דרבנן, דהו"ל שעה שאין מצה ומרור מונחים לפניך. וכ"כ בשו"ת בשמים ראש (סי' קע"ג).

ועל פי זה חידש הגרי"פ בדעת הרמב"ן דכשאנו אוכל מצה, כגון דלית ליה, גם בספור יצי"מ לא מיחייב. ומוסיף שכן מתבאר מדברי הרשב"ץ בפירוש ההגדה. ובאמת שכן משמע לכאורה מפשטות ברייתא דמכילתא (פרשת בא פי"ז) דגרסינן התם, "והגדת לבנך" שומע אני מר"ח ת"ל ביום ההוא, אי ביום ההוא יכול מבעו"י ת"ל בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך על שולחנך. ולזה הביא הרמב"ן ז"ל מזה ראייה לברכת התורה דאע"ג דאין ברכת התורה בלא למוד תורה, מכל מקום שפיר נמנה מצוה בפנ"ע, כספור יצי"מ דאע"פ שאין ספור יצי"מ בלא אכילת מצה, מכל מקום נמנה ספור יצי"מ בפנ"ע ומצה בפנ"ע. (מה שהביא בשם הרשב"ץ שמי שאינו אוכל מצה פטור ממצות ספור יציאת מצרים, יגעתי ולא מצאתי בפירוש ההגדה, וגם המאמר חמל של הרשב"ץ לא מצאתי).

חלק במצות ד' כוסות

וכתב המנ"ח שעכ"פ מדרבנן וודאי חייבות, ומציין לדברי התוס' (סוכה לח, א) שכתבו וז"ל, משמע כאן דאשה פטורה מהלל דסוכות וכן דעצרת, וטעמא משום דמצות עשה שהזמן גרמא היא, אף על גב דבהלל דלילי פסחים משמע (פסחים קח, א) דמחייבי, דמחייבי בד' כוסות, ומסתמא לא תקנו ד' כוסות אלא כדי לומר עליהם הלל ואגדה, שאני הלל דפסח דעל הנס בא ואף הן היו באותו הנס, אבל כאן לא על הנס אמור. מבואר בדבריו שהיות וד' כוסות נתקנו כדי לומר עליהן ההל ואגדה, נשים שחייבות בד' כוסות חייבות גם בהלל, ומה"ט חייבות ג"כ בהגדה.

אבל ראיתי שמדייקים מספר אבודרהם (ברכת המצות ומשפטיהם) שפטורות אף מדרבנן, שהרי כתב שם שיש שבע מצות עשה שהזמן גרמא שנשים חייבות בהן, ואלו הן שמחה והקהל וקידוש היום ואכילת מצה בלילי הפסח ומקרא מגילה ונר חנוכה וד' כוסות של פסח, הרי שכלל ברישמו גם מצוות שחייבות רק מדרבנן, ולא הכניס ברשימה מצות מצות סיפור יציאת מצרים.

מצוה שנצטוו קודם מ"ת

ועי' בספר כלי חמדה (סוף חומש ויקרא מבין המחבר), וכדבריו הביא בספר משנת חיים בשם הגריש"א זצ"ל, שרק במצוה שנצטוונו אחרי מ"ת נאמר הפטור של זמן גרמא, אבל מצוה שנצטוו לפני מ"ת ליכא פטור. ומצות סיפור יציאת מצרים נצטוו כשהיו עדיין במצרים, כדכתיב (שמות יג, ח) והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, א"כ היות ואז לא היה פטור של זמן גרמא, גם אח"כ נשארו נשים בחיובן.

האם בנ"י במצרים קיימו מצות סיפור יציאת מצרים

ולדבריהם צ"ל שבמצרים סיפרו על גאולת מצרים טרם יצאו ממצרים, ובשו"ת משיב דבר (א), (לב) מביא מש"כ בספרו העמיק דבר דבמצרים היה הסיפור גם על פסח גם על מצה, דאלת"ה

אמאי לא נזכר במשנה דגם בזה חלוק פסח מצרים מפסח דורות. השואל דחה דברי הנצי"ב כי לא נזכר שם סיפור והגדה כלל, הנצי"ב הסכים להשואל.

מצות תפילין לפני מ"ת

ועי"ש שהק' הרי גם במצות תפילין נצטוונו לפני מ"ת ובכל זאת נתמעטו נשים, א"כ נלמד מתפילין שנשים פטורות ממ"ע שהז"ג אפילו במצוה שנצטוונו קודם מ"ת, ותי' שאע"פ שהוזכר בתורה לפני מ"ת, ע"כ ששלא קיימו את מצות תפילין עד אחרי מ"ת שהרי יש ארבע פרשיות בתפילין ועדיין לא נאמרו כולם במצרים, שפרשת "שמע" ופרשת "והיה" לא נאמרו אלא בספר דברים.

ויש להעיר שהרי האבות קיימו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, וע"כ שגם מצות תפילין קיימו, א"כ צ"ל שהיה ידוע להם איזה פרשיות כתובים בתפילין אע"פ שפרשיות אלה עדיין לא נכתבה בתורה, א"כ אם נצטוו במצרים על מצות תפילין היו עושים התפילין כפי מה שידוע להם על מהות של מצות תפילין.

נשים במצות מילה

וכדבריהם כתב גם הנצי"ב במרומי שדה (קידושין כט, א), עי"ש (וכ"ה בכלי חמדה) שיישב בזה קושיית התוס' למה לי דרשה לפטור נשים ממצות מילה משום דכתיב "אותו" - ולא אותה, תיפק ליה דהוי מ"ע שהז"ג שנשים פטורות. ולהנ"ל ניחא שמצות מילה נצטוו לפני מ"ת, א"כ אם לא שמיעטה התורה היו נשים חייבות במצות מילה. ועי"ש שמדייק כן ברש"י שכתב שם ד"ה כאשר צוה אותו - ולא את שרה, וצ"ע למה הזכיר שרה, ולהנ"ל ניחא שבא ליישב קושיית התוס' למ"ל קרא, ותי' רש"י כנ"ל שצריכים המיעוט כדי למעט שרה ממצות מילה משום שהיתה לפני מ"ת, ולא היה פטור של זמן גרמא.

אלא דכבר העירו שהרי גם במצה נצטוו במצרים כדכתיב (שמות פרק יב, יח) בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת עד יום האחד ועשרים לחדש בערב, א"כ למ"ל את ההיקש בין אכילת מצה לאיסור חמץ כדי לחייב נשים במצות מצה, תיפק"ל משום שנצטוו קודם מ"ת. ובספר כלי חמדה כתב שאכילת מצה עם הפסח נצטוו במצרים, אבל שיהיה מצוה בפני עצמה לא נצטוו במצרים. וצ"ע שבפסוק (שהזכרנו לעיל) "בראשן בארבעה עשר יום לחדש בערב תאכלו מצת וכו'" לא הוזכר קרבן פסח.

קיום מצוות שנצטוו לפני מ"ת

עוד יש להעיר ממש"כ הרמב"ם בפירוש המשניות (חולין פרק ז) וז"ל שאתה צריך לדעת שכל מה שאנו נזהרים ממנו או עושים אותו היום אין אנו עושים זאת אלא מפני צווי ה' על ידי משה, לא מפני שה' צוה בכך לנביאים שקדמוהו. דוגמא לכך, אין אנו אוכלים אבר מן החי לא מפני שה' אסר על בני נח אבר מן החי, אלא מפני שמשה אסר עלינו אבר מן החי במה שנצטווה בסיני שישאר אבר מן החי אסור. וכן אין אנו מלים בגלל שאברהם מל את עצמו ואנשי ביתו, אלא מפני שה' צונו על ידי משה להמול כמו שמל אברהם עליו השלום, וכן גיד הנשה אין אנו נמשכים בו אחרי אסור יעקב אבינו אלא צווי משה רבינו, הלא תראה אמרם שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה בסיני, וכל אלה מכלל המצוות. ולפי"ז אפילו אם נאמר שנצטוו במצרים במצות מצות סיפור יציאת מצרים, ואז גם נשים היו חייבות, אבל

מה שאנחנו מצווים אינו אלא משום שכך נצטוו בסיני, א"כ בשעת הציווי היה כבר קיים הכלל שנשים פטורות ממצ"ע שהז"ג, א"כ הדרא קושיא לדוכתיה למה נשים חייבות במצות מצות סיפור יציאת מצרים.

נשים בעודה שלישית

כתוב בשו"ע (או"ח תעב, יד) גם הנשים חייבות בארבע כוסות ובכל מצות הנוהגות באותו לילה. ויש לעיין מנלן שהיא חייבת בכל מצוות הלילה, ולמה היא חייבת בכל המצוות, וכתב המג"א (ס"ק טז) שהטעם מפני שהנשים היו עיקר באותו הנס, שבזכות נשים צדקניות נגאלו משא"כ בסוכה. היינו מטעם "שאף הן היו באותו הנס", אלא שהיה קשה להמג"א למה אינה חייבת בסוכה, ולזה תי' כפי הראשונים שרק היכא שעיקר הנס נעשה על ידן אמרינן "אף הן וכו'". וכן מדויק בשו"ע שהרי כתוב שנשים חייבות בד' כוסות וכן בכל המצוות, והרי זה שחייבות בד' כוסות הוא משום שאף הן היו באותו הנס, א"כ משמע שגם שאר המצוות הוא מה"ט.

וי"ל עוד על פי מש"כ הר"ן (פרק כל כתבי) שנשים חייבות בסעודה שלישית מאותו טעם שהיא חייבת בקידוש, שההיקש זכור ושמור אינו רק לענין חיוב קידוש אלא כולל כל מצוות של שבת, א"כ י"ל דה"ה ההיקש של כל ששנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה כולל כל מצוות של פסח, ולפי"ז מובן שיטת הרמב"ם והחינוך שחייבות מה"ט בסיפור יציאת מצרים.

סומא במצות מצות סיפור יציאת מצרים

בשו"ת יחזקאל דעת (ח"ב סימן סה) העיר על כל זה ממש"כ רבינו ירוחם (הובא בב"י סימן תעג) שסומא פטור מלומר ההגדה כמו שפטור מכל המצות, אבל חייב מדרבנן. והנה בטו"א (מגילה כד, א) כתב שמבואר שלפי דברי התוס' שסומא חייב במצות מדרבנן, ע"כ שסומא חייב במצות ל"ת, שהרי כל מצות דרבנן אסמכוה על הלאו דלא תסור (ברכות יט, ב). ואם אינו חייב במצות ל"ת איך יתחייב מדרבנן במצ"ע. ואם איתא שכל שישנו בלא תאכל חמץ ובקום ואכול מצה ישנו במצות הגדה, או משום דכתיב לחם עוני שעונים עליו דברים הרבה, או משום דכתיב למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים, (או כמו הר"ן), אמאי לא יתחייב הסומא בהגדה לכו"ע מן התורה, מהאי טעמא גופיה, שהואיל וישנו בלא תאכל חמץ וקום ואכול מצה ישנו בזכירת יציאת מצרים, ולמה כתב רבינו ירוחם שאין הסומא חייב בהגדה אלא מדרבנן, ואף הב"י לא דחה דברי רבינו ירוחם אלא משום דקי"ל כרבנן דר"י שסומא חייב בכל המצות, אלא ודאי דלא דרשינן להאי היקשא.

אבל בעיקר מה שנוקט הטו"א שאפילו לפי ר"י סומא חייב במצות ל"ת, בספר המכריע מבואר לא כך, שכתב שסומא אינו עובר בבל תוסיף, ולכן מותר לברך על מצוות אע"ג שהוא פטור, וכן מבואר באבודרהם שכתב שחייבו הסומא במצוות דרבנן אע"פ שלא חייבו את האשה, שאשה חייבת במ"ע שאין הז"ג וחייבת ג"כ בל"ת, משא"כ סומא, הרי להדיא שסומא פטור ממצות ל"ת. ולדבריהם אינו קשה למה רבינו ירוחם פוטר סומא ממצות מצות סיפור יציאת מצרים, שאין לחייבו משום שחייב בבל תאכל חמץ.

[ב]

מצות הסיבה

הסיבה באשה ובן

(פסחים קט, א) אשה אצל בעלה לא בעיא הסיבה ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה. פי' הרשב"ם מפני אימת בעלה וכפופה לו. ומפרש בשאלות דרב אחאי לאו דרכיהו דנשי למיזגא. והר"ן פי' לפי שמשמשת לבעלה. ויהיה נ"מ בין הטעמים שלפי הרשב"ם והר"ן דווקא אשה נשואה פטורה, אבל לפי השאלות כל אשה פטורה.

דרך חירות או איסור

אבל יש להסתפק בטעם הרשב"ם האם הפטור מטעם החיוב שיש לאשה לכבד בעלה או שזה מציאות ולכן לא הוי דרך חירות. ונראה יותר שכוונתו כצד השני שהרי אין חיוב לאשה לירא מבעלה, ועוד דבסמוך לגבי בן אצל אביו שצריך הסיבה, כתב הרשב"ם דלא הוי כפוף כל כך, ואם איתא שאשה פטורה מצד חיובה לבעלה, א"כ כ"ש בן שיש לו חיוב לירא מאביו, ובכ"ז הוא פטור, אלא ע"כ שאשה פטורה משום שיש לה הנהגה של יראה, אבל בן לא.

וכן יש להסתפק לגבי תלמיד אצל רבו, ונראה שתלוי הא בהא, שאם בבן אין פטור מחמת חיוב כבודו, ה"ה בתלמיד אצל רבו.

והנה התוס' מסופקים בבן אצל אביו שהוא גם רבו האם הוא פטור מהסיבה, והרא"ש כתב שפטור. וכתבו הראשונים (אבודרהם, אורחות חיים, מאירי ושאלות) שהטעם הוא דאביו מוחל, אבל נראה שלפי הרשב"ם אינו צריך לזה, שאין חיוב מורא אוסר עליו להסב, אלא כל הדיון הוא מטעם היחס, א"כ י"ל שלבו של הבן גם באביו אפילו אם הוא רבו.

ונראה שהשאלות הולך פה לשיטתו, שכתב שספק הגמ' בתלמיד אצל רבו הוא מה עדיף חיוב

מורא לרבו או חיוב הסיבה, ולכן הוצרך לפרש שאב שהוא רבו מוחל על חיוב כבודו.

אשה חשובה

בהא דאמרינן שאשה חשובה חייבת בהסיבה, נחלקו הראשנים בגדר אשה חשובה, ולכאורה תלוי ביסוד הפטור של אשה. רבינו מנוח (פ"ז מהל' חמו"מ ה"ח) מביא כמה פשטים א' אשה שאין לה בעל והיא גברת הבית, ב' שהיא חשובה בפרי ידיה אשה יראת ה' בת גדולי הדור כוללת שבחי אשת חיל, ג' שיש לה עבדים ושפחות הטורחים בעניני המאכל והיא יושבת בקתדרה.

והנה לפי הר"ן שהיא פטורה משום שהיא עסוקה בשימוש של הבעל צריך לפרש כמהלך השלישי, וכ"כ להדיא רבינו מנוח. ולפי הרשב"ם יש לפרש כמהלך הראשון, ולענין מהלך השני תלוי במה שהסתפקנו לעיל אם הפשט ברשב"ם משום חיוב מורא או מציאות, דאם משום אפילו היא חשובה יש לה אותו חיוב, אבל אם מטעם המציאות אז י"ל שאם היא חשובה אין לה את היראה וההכנעה.

נשים שלנו

נפסק בשו"ע (או"ח תעב, ד) אשה אינה צריכה הסיבה אלא א"כ היא חשובה. וכתב הרמ"א שכל הנשים שלנו מיקרי חשובות, אך לא נהגו להסב כי סמכו על דברי ראבי"ה דכתב דבזמן הזה אין להסב.

והנה במה שסתם השו"ע שנשים פטורות מהסיבה ואינו מחלק בין נשואות לפנויות מבואר שגרס כהרי"ף, וא"כ ע"כ אין הטעם כפירוש הרשב"ם או הר"ן, דא"כ רק אשה נשואה, אלא ע"כ כמו השאלות שאין דרך נשים בהסיבה ולכן לא משנה נשואה או פנויה. אבל א"כ ק' מה שהביא הרמ"א דברי המרדכי שנשים שלנו חשובות, וזה לא יתכן אלא לדברי הרשב"ם די"ל שהיום אינן נכנעות כ"כ כמו שהיה פעם, אבל לדברי השאלות לא יתכן, דגם בזה"ז אין דרך נשים להסב, ואדרבה כהיום אין דרך גם לאנשים להסב, שהרי לית מאן דפליג על הראבי"ה שאין דרך להסב בזה"ז. אלא שלכאורה ס"ל שאע"פ שאין הדרך להסב אבל תיקנו דווקא שיסבו, א"כ אין סיבה לחייב נשים בזה"ז הואיל וחשובות הן, שהרי סוף כל סוף לא התחדש אצלן שום סיבה להסב.

הסיבת ימין

בספר אור זרוע (הלכות פסחים סימן רנו) כתב שהסיבת ימין הסיבה אינה משום שאין זה דרך חירות אפילו שלא בשעת אכילה, ואפילו בביהכ"נ כשנופלים על פניהם אין נופלין אלא על צד שמאל שנראין בני חורין יותר. ודבריו תמוהים ביותר דמאי שייטיה נפילת אפים לחירות, אדרבה שם לכאורה רוצה להכניע עצמו. וראיתי בהערות (הוצאת מכון ירושלים) שיש תוספת בכת"י שנופל על הימין כדי שיקום כבן חורין, שהרי בנפילה זו נמחלים עוונותיו. עוד הביאו שם בשם השבולי הלקט שרוצים שיכניע עצמו באופן שבלי הנפילת אפים היה דרך חירות, וז"ל (ענין תפילה סימן ל) ומצאתי בשם רב האיי גאון זצ"ל הנופל על פניו צריך להטות לצד אחד ולא יהיה מוטה על צדו הימנית אלא על צדו השמאלית, והטעם משום דתנינן תמן הסיבת שמאל שמה הסבה וזוהי הסבת בני חורין ומלכים, הלכך באותו צד שנראה כבן מלך ואיש חורין באותו צד צריך ליכנע לפני המקום.